Маргарита Журавльова

ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ МОТИВИ У ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Романтичний світогляд передбачив ставлення до реального світу як до світу, де нехтується краса, де несправедливість і горе, і тому треба прагнути до вищого світу ідеалу. Романтики, вперше почали міряти життя такою цінністю, як конкретна людина. Людина є цінністю, тому що в середині в неї є безсмертний дух.

Геніальність Тараса Шевченка виявилась в його глибокому аналітичному розумінні людської психіки. Його життєвий шлях – це майже безперервний потік терпінь і змагань. Він міг краще віддзеркалювати глибокі людські почування, ніж інші письменники того часу. Тарас Шевченко не лише писав про любов та ненависть, розпач і радість, помсту і прощення та душевну боротьбу, він пізнав їх в екзистенційному розумінні, саме вони формували його особистість. Незаперечна геніальність Тараса Шевченка та багато психологічного матеріалу в його поемах, універсальність творів та ідей, було причиною того, що багато поколінь дослідників віднаходило в творах таке, що відповідало їхній добі, що хвилювало людей в той час.

Незважаючи на скептичне ставлення Тараса Шевченка до новітніх мистецьких теорій та естетик («Я – записав він 5 липня 1857 року у «Журналі», – несмотря на мою искреннюю любовь к прекрасному в искусстве и природе, чувствую непреодолимую антипатию к философиям и естетикам…) [5, с. 51], він майстерно використав естетичний код категорії страждання, що було замовлено не тільки його витонченим мистецьким смаком, його широкими значеннями класичного і тогочасного живопису, скульптури, літератури, музики, але й також його особистим досвідом пережитих страждань, співчуттям до людей, відкинутих суспільством, до їх нещасть і болей. На рівні психологічному естетика страждання виявляється у тому, що особистість у творах Тараса Шевченка сягає такого рівня болю і страждання, що світ навколо перетворюється у згусток пекла, а людський голос у всесвітній крик. Власне, тут можна провести паралелі із екзистенційною філософією, яка стверджує, що тільки страждання не дають людині зникнути зі світу, вони є самодостатньою характеристикою героя як живої людини і цим самим ставлять її в опозицію до світу. Тут варто навести слова С. К’єркегора, який стверджував: «Тільки жах, який дійшов до межі відчаю, здатний розбудити в людині її найвище єство» [1, с. 47].

У творчості Тараса Шевченка таких мотивів, в основі яких лежать межові ситуації, велика кількість. «На відміну від більшості романтиків, що часто тікали від дійсності в готичний світ сатанізму, екзотизму, психічного розщеплення, він жив і творив у межах емпіричної та

історичної ймовірності. Навіть його виразні романтичні балади – «Причина», «Тополя», «Утоплена», «Лілея», «Русалка», що денотативно заякорені у фантастику, своїм імпліцитним значенням спрямовані саме на цю ймовірність. Шокуючі сюжети і образи Шевченко не шукав. Тому в його поемах, на що вказав Чижевський, є стільки суспільних і психічних аберацій – самогубство в «Катерині», дітогубство у «Княжні», «Гайдамаках». Цю настирливу увагу до існуючої дійсності посилював також той факт, що вийшов він із кріпацької сім'ї, із закріпаченого села, із політично й економічно поневоленого народу [3, с. 103].

Активне втручання в житті поєднується в Тараса Шевченка з хвилинним бажанням втекти від світу, побути на самоті, любов до людей – з бажанням запалити цей світ. «Тяжко жить на світі» – «як весело жить», сміх-сльози, гнів-ніжність, помста-прощення – така повнота виявлення людського буття лежить в основі Шевченкових оцінок. Естетика страждання зумовлює наявність великої кількості екзистенційних мотивів у творчості Тараса Шевченка. Проблеми буття людини, її страждання та причини її страждань стоять на першому місці для митця з антропоцентричним світоглядом. Такі поняття та категорії екзистенційної філософії, як свобода, воля, гуманізм, містичність, розчарованість, приреченість, трагічна невлаштованість людського життя, абсурдність буття, страх, відчай, страждання, самотність функціонують як мотиви у творчості Тараса Шевченка. Поет не створив якийсь фантастичний світі, він змалював реальну дійсність, пропустивши її через своє «Я».

Саме таким – єдиним і незмитим – постає світ у творчості Тараса Шевченка, світ звичайний у своїй буденності і, водночас, парадоксальний і суперечливий у своїй незвичайності. Це антропоцентричний світ: його центром, духовним осердям є людина, реальна, конкретна у єдності свого тіла і духу людина, керована не розумом, а почуттями, інстинктами, серцем.

Отже, джерелом естетичного світосприймання Тараса Шевченка постають його внутрішні сили. Адже образи, які створював поет, які жили в його душі, якими він жив, набагато глибші і яскравіші ніж, як їх розуміли сучасники. Естетика, філософія, психологія його творчості народжувалась не з виучених правил, не з естетичних доктрин, а з елементарного іноді несвідомого відчуття, розуміння прекрасного.

Список використаних джерел:

Кьеркегор С. Страх и трепет. – М. : Республіка, 1993. – 383 с.

Стус В. Зникоме розцвітання. // Стус В. Твори: В 4 т. – Львів : Просвіта, 1994. – Т. 4. – 544 с.

Фізер І. Естетика Шевченка // Слово і час. – 1998. – № 7. – С. 21–25.

Чижевський Д. Філософічні твори: У 4 т. – К. : Смолоскип, 2005.

Шевченко Т. Зібр. тв.: У 12 т. – Т. 1–3. – К. : Наук. думка. – 1989–1991.